

ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΒΟΡΕΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ : "ΠΥΡΣΟΥ", Α. Ε.
1940

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΤΟ ΧΩΡΙΟΝ ΗΣΑΪΟΥ 9.5 ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ Ο'

ὑπὸ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Μ. ΒΕΛΛΑ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἐν τινι προγενεστέρῃ ἐργασίᾳ μου ⁽¹⁾, ἐξετάζων χωρία τινὰ τοῦ 3ου κεφαλαίου τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀβακούμ κατὰ τοὺς Ο' ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, προσεπάθησα νὰ καταδείξω ὅτι ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν διαφορῶν τῶν Ο' ἀπὸ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου ὀφειλομέναι εἰς κείμενα ἰδίως μεσσιακὰ καὶ ἔσχατολογικὰ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἐπὶ τοῦ μεταφραστοῦ δυνατὸν νὰ ἐξήσκησαν παράλληλα χωρία πρὶν ἢ καταφύγωμεν εἰς παλαιογραφικὴν ἢ ἄλλην τινὰ μηχανικὴν ἐρμηνείαν τῶν διαφορῶν τῶν δύο κειμένων. Τοιαύτην ἐπίδρασιν παραλλήλων χωρίων δυνάμεθα, νομίζω, νὰ διακρίνωμεν καὶ ἐπὶ τοῦ χωρίου Ἰσ. 9,5, ὅπερ ἔτυχε μὲν καὶ προηγουμένως ἐρεΐνης, δὲν ἔχει ὅμως ἐπιστηθῆ ἢ προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν ἐπὶ χαρακτηριστικῶν τινῶν σημείων. Ὁ στίχος οὗτος περιέχει τὸ περίφημον ἐκεῖνο χωρίον, ἐν τῷ ὁποίῳ καθορίζονται διάφορα χαρακτηριστικὰ τοῦ μέλλοντος Μεσσία. Τὸ κείμενον τῶν Ο' διαφέρει τοῦ Ἑβραϊκοῦ κατὰ πολὺ, οὐ μόνον διότι δευτέραις μεταφράσεσι τῶν αὐτῶν λέξεων ἐγένετο ἀλλὰ καὶ διότι ἡ πρώτη ἐλευθέρως πως ἀποδίδει τὴν ἔννοιαν. Τὰ κείμενα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ἑβραϊκόν

9,5 ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν,
υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν
καὶ ἡ ἐξουσία ἐπὶ τοῦ ὄμιου αὐ-
τοῦ θὰ εἶναι,
b τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ θὰ κληθῆ: ⁽²⁾
θαυμαστός σύμβουλος, Θεὸς
ἰσχυρός,
πατὴρ αἰώνιος, ἄρχων εἰρήνης.

Ο' (κώδ. Α)

ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν,
υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν,
οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ ὄμιου αὐτοῦ
καὶ καλεῖται ⁽³⁾ τὸ ὄνομα αὐτοῦ
Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός ⁽⁴⁾
σύμβουλος,
ἰσχυρός ⁽⁵⁾ ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης,
πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ἐγὼ γὰρ
ἄξω ⁽⁶⁾ εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, εἰρή-
νην ⁽⁷⁾ καὶ ὑγίαν αὐτῷ.

⁽¹⁾ Β. Βελλα, Παρατηρήσεις ἐπὶ τινῶν στίχων τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀβακούμ (κατὰ τοὺς Ο'), Ἀθήναι 1988. ⁽²⁾ Ἀνάγνωθι παθητ. ἀντὶ ἐνεργ. τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου, πρβλ. Ο' «καὶ καλεῖται». ⁽³⁾ Χειρόγραφα τινὰ ἔχουσιν ἐνεργητικὴν σύνταξιν «καὶ καλέσει». ⁽⁴⁾ Οἱ κ. Β. & παραλείπουσιν ἀπὸ τοῦ «θαυμαστός... αἰῶνος». ⁽⁵⁾ Χειρόγραφα τινὰ ἔχουσι «Θεός». ⁽⁶⁾ Ὁ κ. Β. ἔχει «ἄξω γὰρ εἰρήνην». ⁽⁷⁾ Ὁ κ. Β. παραλείπει τὴν «εἰρήνην».

Τὰ δύο κείμενα διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον. Ἐκ τῶν λοιπῶν ἀρχαίων μεταφραστῶν μετέφρασαν ὁ μὲν Ἰακύνθου: «ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν καὶ ἐγένετο τὸ μέτρον ἐπ' ὤμου αὐτοῦ, καὶ ἐκάλεσεν ὄνομα αὐτοῦ θαυμαστός σύμβουλος, ἰσχυρός, δυνατός, πατήρ ἐτι, ἀρχῶν εἰρήνης», ὁ δὲ Σύμμαχος: «νεανίας γὰρ ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν καὶ ἔσται ἡ παιδεία ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ καὶ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ παραδοξασμός, βουλευτικός, ἰσχυρός, δυνατός, πατήρ αἰῶνος, ἀρχῶν εἰρήνης», ὁ Θεοδοτίων «θαυμαστῶς βουλευτῶν, ἰσχυρὸς δυνάστης, πατήρ, ἀρχῶν εἰρήνης» καὶ ἡ Vulgata «*Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum eius; et vocabitur nomen eius Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis*». Εἶναι ἐν πρώτοις κοινῶς παραδεδεγμένον ὅτι τὸ «μεγάλης βουλῆς ἄγγελος» τῶν Ο' εἶναι ἐλευθέρως πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ Ἑβραϊκοῦ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ (θαυμαστός σύμβουλος, Θεός). Πράγματι δὲ οἱ Ο' καὶ ἀλλαχοῦ τὴν ὄψιν יְהוָה ἀποδίδουσι διὰ τοῦ βουλεύομαι—βουλή¹⁾. Τὸ δὲ «ἄγγελος» εἶναι ἐλευθέρως ἀπόδοσις τοῦ מַלְאָךְ ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐνίοτε οἱ Ο' καὶ τὴν λέξιν ταύτην καὶ τὴν συνώνυμον πρὸς ταύτην מַלְאָךְ δὲν ἀποδίδουσι διὰ τοῦ «Θεός», ὡς συνήθως πράττουσιν, ἀλλὰ διὰ τοῦ «ἄγγελος»²⁾ ἔξ ὀρισμένων λόγων, πρὸς ἀποφυγὴν εἴτε πολυθεϊστικῆς ἐρμηνείας εἴτε συγκρίσεως κατωτέρων ὄντων πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν³⁾. Καὶ ἐνταῦθα ἡ ἀπόδοσις τοῦ מַלְאָךְ διὰ τοῦ ἄγγελος ἔχει, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὸν λόγον αὐτῆς. Ἀπομένει μόνον τὸ «μεγάλης», ὅπερ καὶ αὐτὸ εἶναι ἐλευθέρως μετάφρασις τοῦ $\text{גָּדוֹל} =$ θαυμαστός· πᾶν τὸ θαυμαστὸν εἶναι καὶ μέγα.

Ἐλευθερία ὅμως δὲν παρατηρεῖται μόνον περὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν λέξεων ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν σύνταξιν. Ἄν δῆλον ὅτι παρατηρήσωμεν τὴν σειρὰν τῶν λέξεων παρὰ τοῖς Ο' «μεγάλης βουλῆς ἄγγελος», πειθόμεθα ὅτι καὶ οἱ Ο' εὖρον καὶ ἀνέγνωσαν τὴν λέξιν מַלְאָךְ (Θεός - ἄγγελος) τρίτην κατὰ σειρὰν ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ, ἣν ἀκριβῶς θέσιν κατέχει ἐν τῷ σημερινῷ Ἑβραϊκῷ κειμένῳ. Ἀλλὰ τὴν λέξιν ταύτην οἱ Ο' ἔφερον εἰς σχέσιν ἐξαρτήσεως πρὸς τὰς λέξεις «μεγάλης βουλῆς», ὡς ἐὰν ἡ λέξις ἔκειτο ἐν συνευγεμένῃ καταστάσει, ὡς *nomen regens*, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται ἡ γενικὴ «μεγάλης βουλῆς». Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει ἡ λέξις מַלְאָךְ ἔδει ἀπαραιτήτως κατ' ἀπαράβατον γραμματικὸν κανόνα τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης νὰ ἔκειτο ἐν τῷ κειμένῳ πρὸ τῶν

(¹) Ἰσ. 7,₁₅. 14,₂₄ Β' Σαμ. (Ο' = Β' Βασ.) 16,₂₂. 17,₇ Λ' Βασ. (Ο' = Γ' Βασ.) 12,₁₆ ψαλμ. 62,₁₅ (Ο' = 61). 71,₁₀ (Ο' = 70). 83,₁₄ (Ο' = 82) Μιχ. 4,₁₀ κλπ.

(²) Περβλ. Ἰωβ 20,₁₅ ψαλμ. 8,₁₀ 97,₇ (Ο' = 96) 138,₁₁ (Ο' = 137).

(³) Περβλ. ἰδίως ψαλμ. 8,₁₀.

ἀπ' αὐτῆς ἐξηρητημένων λέξεων, πρὸ δηλ. τῶν «μεγάλῃς βουλῆς», πρώτη κατὰ σειράν. Καὶ ὅμως καὶ τὸ Ἑβραϊκὸν δεικνύει καὶ οἱ Ο' προσμαρτυροῦσιν ὅτι τὸ 𐤇 ἐκεῖτο μετὰ τὰς λέξεις «μεγάλῃς βουλῆς» καὶ ἐπομένως ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκληρηθῆ ἔν συνεξευγμένη καταστάσει. Παρὰ πάντα ὅμως γραμματικὸν κανόνα οἱ Ο' ἀπέδωκαν τὴν λέξιν ὡς ἔαν αὕτη ἐκεῖτο ἔν συνεξευγμένη καταστάσει.

Ἡ τοιοῦτη παράβασις θεμελιώδους γραμματικοῦ κανόνος καὶ ἡ παρατηρουμένη ἑλευθέρια ἀπόδοσις τῶν λέξεων δὲν δύνανται, νομίζω, νὰ ἐρμηνευθῶσι κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον παρὰ διὰ τῆς ἐκδοχῆς ὅτι οἱ Ο' τελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν Μεσσιακῶν παραστάσεων. Ἄφροῦ ὁ μεταφραστὴς ἀνέγνωσε τὰς δύο πρώτας λέξεις, ἀνεκάλεσεν εὐκόλως εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ ἔν τῷ κατ' ἐξοχὴν Μεσσιακῷ τούτῳ χωρίῳ τὰς παραστάσεις ἐκεῖνας, καθ' ὡς ὁ Μεσσίας θὰ ἔλθῃ κομίζων νέαν, μεγάλην βουλήν, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου, ἀγγέλλων τὴν ἀπολύτρωσιν⁽¹⁾. Τούτου δοθέντος, ὅτι δηλ. τὸ κείμενον ὁμιλεῖ ἔνταῦθα, κατὰ τὸν μεταφραστήν, περὶ θαυμαστῆς τινος βουλῆς, συνδεομένης στενώτατα πρὸς τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσία, ἡ λέξις 𐤇 (= Θεός) εἰς τὰ ὅμματα τοῦ μεταφραστοῦ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἔχῃ ἄλλην ἔννοιαν ἢ τοῦ ἀγγέλου τῆς μεγάλῃς βουλῆς καὶ δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ συνδεθῆ μετὰ τῶν προηγουμένων λέξεων⁽²⁾. Ποίαν δύναμιν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ ἐπὶ τοῦ μεταφραστοῦ, οὕτω κατενοήσαντος τὸ χωρίον τοῦτο ὑπὸ τὸ φῶς μεσσιακῶν παραστάσεων καὶ ὑπ' αὐτῶν κατεχομένου, ὁ γραμματικὸς κανὼν, ὁ ἀπαγορευτὸν ἔνταῦθα τὴν τοιαύτην σύνδεσιν τοῦ 𐤇 μετὰ τῶν προηγουμένων; Μεσσιακαὶ παραστάσεις, ἐπὶ τοῦ μεταφραστοῦ ἐπιδρῶσαι, εἶναι δύσκολον νὰ τηρήσωσιν αὐτὸν ἔντος τῶν αὐστηρῶν λεξικολογικῶν καὶ γραμματικῶν κανόνων, ὡς τοῦτο καὶ ὑπὸ σειράς ἄλλων στίχων πιστοποιεῖται⁽³⁾. Οὕτω, νομίζω, δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ τὸ χωρίον τοῦτο.

Μετὰ τὰς τρεῖς πρώτας λέξεις τοῦ ἡμιστιχίου «μεγάλῃς βουλῆς ἄγγελος» ἀκολουθεῖ ἔν τῷ κ. Λ τῶν Ο' δευτέρα τις μετάφρασις, τῶν

(1) Ἱσ. 42, 𐤇. 49, 𐤇. 61, 𐤇. ψαλμ. 2. Πρβλ. καὶ Θεοδώρητον Ἑρμ. εἰς τὸν Ἱσ. (Migne E. II. 81, 296): «Μεγάλῃς βουλῆς ἄγγελος. Τὴν πατρικὴν γὰρ ἡμῖν ἀνήγγειλε βουλήν, κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνὴν «Πάντα ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς μου δεδήλωκα ἡμῖν».

(2) Ἡ γνώμη τοῦ J. Fischer (In welcher Schrift lag das Buch Isaias den LXX vor? Giessen 1930, σ. 11), ὅτι ἡ ἀπόδοσις διὰ τοῦ ἀγγέλου ὀφείλεται εἰς τὴν τάσιν τοῦ ἐξουβελισμοῦ τῆς ἀνθρωπομορφιστικῆς ἐκφράσεως περὶ Θεοῦ, δὲν εἶναι ὀρθή. Ἀνερμήνευτος παραμένει ἡ σύνδεσις τοῦ ἀγγέλου μετὰ τῶν προηγουμένων.

(3) Πρβλ. Β. Βέλλα, ἔνθ. ἄνωτ.

αὐτῶν τριῶν πρώτων λέξεων, περιλαμβάνουσα οὐ μόνον τὰς λέξεις ταύτας ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὸ ἡμιστίχιον: «θαυμαστὸς σύμβουλος, ἰσχυρὸς ἐξουσιαστῆς, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ μεταφράσει, ἣτις ὀρθῶς ἀπέδωκε τὰς δύο πρώτας λέξεις, ξενίζει ἢ ἀπόδοσις τῆς τρίτης λέξεως ἮΣ (θεὸς) διὰ τοῦ «ἰσχυρὸς». Τὴν αὐτὴν ἀπόδοσιν εὐρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ Ἄκύλα, Συμμάχῳ καὶ Θεοδοτίωνι. Ῥητῶς ὅμως ὁ Θεοδώρητος ἀποδίδει τὴν ἐρμηνείαν ταύτην εἰς τὸν Ἄκύλαν (1). Ὅτι δ' ἐνταῦθα περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἄκύλα πρόκειται δεικνύουσιν αἱ πρώται λέξεις «θαυμαστὸς σύμβουλος», αἵτινες παρ' οὐδεμιᾶ τῶν λοιπῶν ἀρχαίων μεταφράσεων ἀπαντῶσιν. Ἀμφιβολία μόνον δύναται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ διατυπωθῇ ἂν τὸ ὑπόλοιπον τῆς μεταφράσεως «ἐξουσιαστῆς, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» προέρχεται ἐκ τοῦ Ἄκύλα, παρὰ τῷ ὁποίῳ διακρίτως ἔχουσι λέξεις τινὲς καὶ ἡ σειρὰ τῶν τελευταίων λέξεων διάφορος παρὰ τούτῳ εἶναι: «δυνατὸς, πατὴρ ἔτι, ἄρχων εἰρήνης» ἀντὶ «ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ ἀντιστροφή αὕτη τῶν δύο τελευταίων φράσεων δεικνύει, νομίζω, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἄκύλα. Ἀναγνώστης τις ὁρμώμενος ἴσως ἐκ τῶν λοιπῶν μεταφράσεων διώρθωσε τὸ ξενίζον πῶς «πατὴρ ἔτι» τοῦ Ἄκύλα εἰς «πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος» θέσας τοῦτο ἐν τέλει τοῦ στίχου, ὅπερ ἐπέφερε τὴν πτώσιν τοῦ ἀρχικοῦ «πατὴρ ἔτι» καὶ ἐντεῦθεν ἡ παρατηρουμένη ἀντιστροφή τῶν δύο τελευταίων φράσεων. Εἰς τὴν αὐτὴν ἴσως χεῖρα χρεωστοῦμεν καὶ τὴν μετατροπὴν τοῦ «δυνατὸς» τοῦ Ἄκύλα εἰς «ἐξουσιαστήν», ἵνα ἀποφυγῇ τὴν παράθεσιν τῶν δύο συνωνύμων λέξεων «ἰσχυρὸς δυνατὸς». ἼΙ εἴσοδος τῆς δευτέρας ταύτης μεταφράσεως εἰς τὸν κ. Α. τῶν Ο' ὀφείλεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τοῦτο, ὅτι αὕτη περιέχει σειρὰν ὀλόκληρον χαρακτηριστικῶν ἰδιοτήτων τοῦ μέλλοντος Μεσσίου, αἵτινες ἀπουσιάζουσιν ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου τῶν Ο'. Δὲν εἶναι ὅμως βέβαιον ἂν τὴν παράθεσιν τῆς δευτέρας ταύτης μεταφράσεως εἰς τὸ κείμενον τῶν Ο' δέον ν' ἀποδώσωμεν εἰς Χριστιανικὰς χεῖρας.

Ἡ δευτέρα αὕτη μετάφρασις εἰσελθούσα εἰς τὸ κείμενον διεμέλισε τὴν πρώτην εἰς δύο «μεγάλῃς βουλῆς ἄγγελος—ἐγὼ γὰρ ἄξω εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας». Τὸ τέλος τοῦ ἡμιστιχίου ἐσφαλμένως κατενόησαν οἱ Ο'. Ἐχει ἤδη ὑπ' ἄλλων τονισθῆ ὅτι ἡ μετάφρασις αὕτη τῶν Ο'

(1) *Migne E. II.* 81,296 «... εἶτα τῶν ὀνομάτων τὸ μεῖζον «θεὸς ἰσχυρὸς». Τοῦτο δὲ κακουργήσαντες οἱ περὶ τὸν Ἄκύλαν «ἰσχυρὸς δυνατὸς» ἠρμύνευσαν, κεῖται δὲ παρὰ τῷ Ἰβραίῳ «ἡλγεβώρ». Τὸ δὲ ἦλ θεὸς κατὰ τὴν τούτων ἐρμηνείαν».

«ἐγὼ γὰρ ἄξω εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας» προέρχεται ἐξ ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως⁽¹⁾. Οἱ Ο΄ δὴλον ὅτι ἀντὶ τοῦ יצק (πατήρ) ἀνέγνωσαν τὸ α΄ ἐνικ. πρόσωπον τοῦ μὴ τετελεσμένου τῆς διαθέσεως Ἰφείλ τοῦ ρήματος ניצ (= ἔρχομαι, ἐν τῇ διαθέσει Ἰφείλ = φέρω)⁽²⁾. Τοῦτο δὲ ποιήσαντες συνέδεσαν ἀναγκαίως τὸ 7D, ὅπερ ὡς 5D (= ἐπὶ) ἀνέγνωσαν ἢ καὶ διώρθωσαν, μετὰ τοῦ 7W (= ἄρχων) καὶ τοῦτο ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς ἐπομένης λέξεως 015W (= εἰρήνη), ἣν ὡς ἀντικείμενον τοῦ «ἄξω» ἐξέλαβον καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη ἡ φράσις «ἄξω γὰρ εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας»⁽³⁾.

Ἀντὶ τῆς ἐρμηνείας ταύτης, ἥτις ἀπλῶς ἕτερον φωνηεντισμὸν τῶν αὐτῶν γραμμῶν ἐκδέχεται, ὁ Fr. Wutz εἰσήγαγεν ἕτεραν, πολυπλοκωτέραν, βασιζομένην ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ μεταγραμματισμοῦ τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου δι' Ἑλληνικῶν γραμμῶν⁽⁴⁾. Κατὰ τοῦτον ἡ προκειμένη ἐρμηνεία τῶν Ο΄ ἐγένετο ἐκ δύο διαφόρων χειρογράφων, περιεχόντων τὸ Ἑβραϊκὸν κείμενον, μεταγεγραμμένον δι' Ἑλληνικῶν γραμμῶν. Τούτων τὸ μὲν ἓν εἶχε τὴν γραφὴν αβειε γαρ σαλωμ (ἄξω γὰρ εἰρήνην), ἥτις εἶναι κατὰ τὸν Fr. Wutz παραφθορὰ τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου αβει ed oar σαλωμ (πατήρ αἰώνιος, ἄρχων εἰρήνης), γενομένη κατόπιν ἐκπτώσεως τοῦ d (ed), ἐνώσεως τοῦ ἐναπομείναντος e μετὰ τῆς προηγουμένης λέξεως αβει καὶ μεταβολῆς τοῦ o (oar=ἄρχων) εἰς γ (γάρ), τὸ δ' ἕτερον χειρόγραφον περιεῖχε τὴν ἀνάγνωσιν αβει ελ⁽⁵⁾ oar - e⁽⁶⁾ - σαλωμ (ἄξω ἐπὶ τὸν ἄρχοντα εἰρήνην). Τούτων τὸ δεύτερον χειρόγραφον ὁ Fr. Wutz θεωρεῖ ἀρχαιότερον, ὡς περιέχον τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκλαμβανόμενον συνδεδειγμένον χειρῶν (e). Ὁ μεταφραστὴς ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ δύο ταῦτα χειρόγραφα συνεαύτισε, κατὰ τὸν Fr. Wutz, τὸ αβειε τοῦ πρώτου χειρογράφου πρὸς τὸ αβει τοῦ δευτέρου χειρογράφου καὶ μετέφρασεν «ἄξω», ἔπειτα δ' ἔλαβεν ἐκ τοῦ πρώτου χειρογράφου τὸ γάρ (παραφθορὰ τοῦ ἑβρ. oar), ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου τὸ ὑπό-

(1) Ἡβρ. ἤδη Fr. Schleusner, Novus thesaurus philologico - criticus Veteris Testamenti, Lipsiae 1820, τόμ. Α' σ. 40. Ἴδὲ καὶ R. Olley, The book of Isaiah. Cambridge 1906. J. Fischer, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 25 κλπ.

(2) Ἡ γραφὴ יצק ἀνευ נ παρουσιάζεται καὶ ἐν Α' Βασ. 21,20. Μιχ. 1,15.

(3) Τὸ ἀκολουθοῦν «καὶ ὑγείαν» προῆλθεν, ὡς ἤδη ὑπ' ἄλλων παρατηρήθη, πιθανώτατα ἐκ τῆς πρώτης λέξεως τοῦ ἀκολουθοῦντος στίχου 7D 7D ἀναγνωσθείσης 7D 7D (Ἡβρ. J. Fischer ἐνθ. ἀνωτ. σ. 25).

(4) Fr. Wutz, Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus, Stuttgart 1933, σ. 4, 59, 61, 101.

(5) Προφανῶς δέχεται μεταβολὴν τοῦ ed εἰς ελ.

(6) Συνδεδειγμένον χειρῶν κατὰ τὸν Fr. Wutz.

λοιπον ελ εαρε εαλωμ και οὔτω ἐσχηματίσθη ἡ μετάφρασις «ἄξω γὰρ ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας εἰρήνην».

Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ὅσον ὀξύνοος και ἂν φραίνεται, ἀναγκάζεται, ἵνα καταλήξῃ εἰς τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, νὰ καταφύγῃ εἰς τόσας προϋποθέσεις και ὡς δεδομένα νὰ θεωρήσῃ τόσα πολλὰ στοιχεῖα, ὥστε δικαίως μεγάλα ἀμφιβολία νὰ γεννῶνται περὶ τῆς ὀρθότητος αὐτῆς. Δὲν εἶναι μόνον περίεργος ἡ μεταφορὰ τοῦ γὰρ ἐκ τοῦ μεταγεγραμμένου ἑβραϊκοῦ κειμένου εἰς τὴν μετάφρασιν ἀλλὰ και ἡ ἐρεῦρεσις ἄνευ οὐδενὸς σημείου στηρίξεως δύο διαφόρων κειμένων και ἡ ἐνσυνείδητος συμπλήσις τῶν δύο τούτων κειμένων ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ πρὸς καταρτισμὸν τῆς μεταφράσεως και ἡ ἐπινόησις τοῦ συνδετικοῦ χεῖρεκ καθιστῶσι τὴν ἐρμηνείαν λίαν ἀπίθανον. Ἄλλ' ἡ ἐρμηνεία αὕτη προσκόπτει, νομίζω, και εἰς γραμματικὸν κανόνα. Ἴνα δῆλον ὅτι ὁ Wutz ἐρμηνεύσῃ τὸν πληθυντικὸν «ἄρχοντας» τῆς μεταφράσεως ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ εαρ τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, δέχεται ὅτι ἡ λέξις αὕτη εἶχε και ἐν συνδετικὸν χεῖρεκ μεταγραφόμενον διὰ τοῦ ε (εαρε), ἀντιπροσωπεῦον κατὰ τὸν Wutz τὸ βραδύτερον η. Οὔτω δὲ συνέπιπτεν ἡ συνεξευγμένη κατάστασις τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ ὀνόματος πρὸς τὸ συνδετικὸν τοῦτο χεῖρεκ. Οἱ Ο' ἐκλαβόντες τὸ συνδετικὸν ε ὡς δηλωτικὸν τῆς συνεξευγμένης καταστάσεως τοῦ πληθ. μετέφρασαν «ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας». Ἀκριβῶς ὅμως ἐνταῦθα κεῖται, νομίζω, τὸ σημεῖον, εἰς ὃ κυρίως ναυαγεῖ ἡ ὄλη ὑπόθεσις τοῦ Fr. Wutz. Ἐὰν δῆλον ὅτι οἱ Ο' ἐξελάμβανον τὸ εαρε ἐν τῇ ἐκφράσει εαρε εαλωμ ὡς εὑρισκόμενον ἐν τῇ συνεξευγμένη καταστάσει τοῦ πληθυντικοῦ, τότε κατ' ἀπαράβατον γραμματικὸν κανόνα δὲν θὰ μετέφραζον «ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας εἰρήνην» ἀλλ' «ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς εἰρήνης», ὡς πράττουσιν εἰς τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἀναγινώσκουσι συνεξευγμένην κατάστασιν τοῦ πληθυντικοῦ. Τούτων ἔνεκα θεωρῶ τὴν ὑπὸ τοῦ Wutz δοθεῖσαν ἐρμηνείαν ἐσφαλμένην. Πιθανωτάτη τούναντίον φαίνεται ἡ πρώτη ἐρμηνεία, ἣτις εἰς οὐδεμίαν μεταβολὴν τῶν συμφώνων καταφεύγει. Ἰσθναὶ ἀληθὲς ὅτι και ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἀδυνατεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν πληθυντικὸν «τοὺς ἄρχοντας». Δὲν ἀποκλείεται ὅμως τὴν λέξιν γ' ὁ μεταφραστῆς νὰ ἐξέλαβεν ἐν περιληπτικῇ ἐννοίᾳ⁽¹⁾. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ «γὰρ», τοῦτο δέον νὰ ἐκληφθῇ ἐλευθέρᾳ προσθήκη, ὡς και ἀλλαχοῦ τοῦ κειμένου παρουσιάζεται ἄνευ ἀντιστοίχου ἑβραϊκῆς λέξεως⁽²⁾.

Ἐπισκοποῦντες τὴν ὄλην ἐρευναν τοῦ χωρίου τούτου παρατηροῦ-

(1) Πρβλ. Γεν. 49₁₃₀. Ἀριθ. 23₁₂₁. Λευτ. 28₁₈₀.

(2) Ἦσ. 16₁₇. Ἰώβ 9₂₄.

μεν ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν ἐν ἔτι παράδειγμα ἐπιδράσεως παραλλήλων χωρίων ἐπὶ τοῦ μεταφραστοῦ, ἥτις τοῦτο τὸ ἰδιάζον ἔχει ἐνταῦθα, ὅτι εἶναι τόσον ἰσχυρά, ὥστε ὁ μεταφραστὴς οὐ μόνον ἐλευθέρως τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων ν' ἀποδίδῃ ἀλλὰ καὶ γραμματικὸν κανόνα νὰ παραβαίῃ. Περαιτέρω πιστοποιοῦμεν ἐνταῦθα τὴν εἴσοδον εἰς τὸ κείμενον τῶν Ο' ὁλοκλήρων φράσεων ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἀκύλα, ἐν αἷς παρατηροῦμεν καὶ ἴχνη ἐπεξεργασίας.
